

Vicent Andrés Estellés

Visat núm. 16
(octubre 2013)

Vicent Andrés Estellés (Burjassot, País Valencià, 1924-1993) és sens dubte el poeta més rellevant de la literatura catalana contemporània al País Valencià. Periodista de professió i escriptor en diversos gèneres (prosa memorialística i, d'una manera esporàdica, teatre i narrativa), la poesia és el seu reialme creatiu, per quantitat i per transcendència literària, tot i que la recent reedició de tres llibres de memòries aplegats com a volum (*Animal de records*, 2013) ha fet reviscolar l'interès per la seva producció en prosa.

L'Estellés líric és un escriptor fecundíssim, autor de milers de pàgines de versos, variat de registres, amb gran potencialitat de difusió popular però també poeta d'introspecció delicada i d'experimentació formal. La seva lírica és en molts sentits la crònica d'un temps i d'un país —principalment el País Valencià de la postguerra i de la transició— i alhora una recerca íntima del sentit de la vida a través de les passions, les pors, les renúncies, l'amor o el patiment, com a peces d'un trencaclosques que el poeta intenta confegir amb l'estratègia d'un recordar entossudit. El resultat és l'inventari emocionat d'una vida personal, familiar i col·lectiva, un testimoniatge biogràfic inserit en la història i elaborat amb eficàcia poètica.

La temàtica dels seus versos és molt plural, si més no en els estrats superficials que recobreixen el corrent intern del seu flux poètic. Va des de l'èpica cívica —com ara en el magne *Mural del País Valencià*— fins a les reflexions existencials arrelades en l'experiència de la mort —la seva pròpia mort, cent vegades imaginada, o la de la de la filleta de pocs mesos, una mort que el va marcar a foc. També hi ha la temàtica amorosa, és clar. No sols la dels versos desimbolts o procaços amb què amaneix en cru els afers del sexe, sinó a més la de poemes d'amor i tendresa: un sentiment conjugal, familiar o evocador d' enamoraments imaginaris. La figura d'Ausiàs March com a paradigma de la passió amorosa esdevé a vegades un autèntic correlat objectiu del poeta de Burjassot, que en altres ocasions filtra les seves vivències a través del cristall dels clàssics grecollatins, com en el cas d'*Horacianes*, o catalans medievals, o bé a través de la lent de la poesia eglògica —de Virgili a Garcilaso—, un model que la seva escriptura subverteix amb ludisme irònic. També Shakespeare, els simbolistes i surrealistes francesos i el xilè Pablo Neruda s'integren en aquesta galeria de referències d'on es nodreix la producció estellesiana, que combina amb destresa la vibració popular o demòtica amb les fonts més refinades de les tradicions literàries esmentades.

Així mateix, la mètrica i l'estrofisme —sense excloure el vers lliure i el poema en prosa— són d'una diversitat que s'adapta a cada model genèric, bé sigui el poema breu de pinzellades paisatgístiques, la contundència seriosa del sonet o bé les tirades de decasíl·labs i alexandrins (aquests dos versos són els preferits del burjassoter) que permeten encabir-hi «més realitat», com diu Pere Ballart, un dels crítics més lúcids del poeta. En conjunt podem dir que Estellés és un virtuós de la mètrica,

d'unes estructures formals que ragen de la seva ploma amb sorprenent fluïdesa i que contribueixen a poetitzar experiències i expressions que sovint semblarien prosaiques.

La poesia estellesiana ha rebut una acollida popular extraordinària —potser sigui, amb Martí i Pol, un dels casos més emblemàtics de la lírica catalana de final del segle XX. En l'ambient de la transició política al País Valencià va convertir-se en un símbol de resistència i de revolta amb perspectives de futur, i avui —vint anys després de la seva mort— continua operant com a símbol que mobilitza el fervor popular per mitjà de musicacions, muntatges escènics o recitacions que animen festes i àpats col·lectius. Però, alhora, Estellés ha ingressat per la porta gran en el cànon de la poesia catalana: el cabal d'articles, llibres, tesis doctorals i congressos que focalitzen la seva figura ha estat incessant fins avui mateix. S'hi ha destacat, entre altres aspectes, el seu valor com a model equilibrat de llengua literària, apte per a la lectura d'àmplies capes de població; la seva combinació de tradicions clàssiques i contemporànies, catalanes i internacionals; la destresa mètrica i estilística; l'eficàcia lírica d'una dicció que renuncia als efectismes retòrics; la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1978); o bé les traduccions de molts dels seus versos a diverses llengües europees. Aquests són, tot plegat, indicis feaents del seu ingrés en el cànon.

Certament, la seva difusió editorial va ser compulsiva i sovint desfasada en el temps, fet que va impedir una avaluació adequada de certes contribucions innovadores a la poesia catalana contemporània. Així, per exemple, *Coral romput*, el llarguíssim poema o poemari escrit en 1957 que posava en pràctica una versió pròpia de monòleg interior, no va publicar-se fins catorze anys més tard (dins el llibre *La clau que obri tots els panys*). De la mateixa manera, l'edició dels deu volums de l'Obra Completa (1972-1990) va adoptar una disposició capriciosa i ometia, per motius editorials, alguns dels poemaris més cèlebres, com és ara el *Llibre de meravelles*. Caldria disposar d'una edició crítica —actualment en procés de preparació— que permetria la revisió sistemàtica de l'obra estellesiana en el seu context de producció. En els treballs preliminars d'aquesta empresa ja s'ha pogut comprovar que el mite d'un Estellés improvisador contumaç presenta esclatxes notables, com ara quan comprovem el rigor poètic amb què va retocar o fins i tot refer *da capo* alguns dels seus poemaris (la segona edició d'*El gran foc dels garbons*, per exemple).

Podem referir-nos finalment a l'elaboració estilística —intuïció i/o revisió— amb què Estellés cisella la seva escriptura: estructures gramaticals dúctils, sovint conversacionals; lèxic col·loquial sàviament combinat amb cultismes i fins i tot amb arcaïsmes literaris; recurs als topònims evocatiu; adjectivació copiosa i moltes vegades sobtadora; ús habilíssim dels adverbis en *-ment* i dels predicatius; contrastos de to sorprenents que vehiculen una dicció irònica... Malgrat ser un poeta més metonímic que metafòric («poeta de realitats», segons Joan Fuster), certes metàfores i comparacions explícites («si com aquell que...») són sovint un procediment de construcció del poema, i d'altra banda algunes metàfores aparentment discretes aconsegueixen efectes exquisits en moltes ocasions. Així s'esdevé, per exemple, amb el «grapats de safrà» del pubis de la dona; els «anagrames de semen»; els «tomellos secrets» per on puja la llet materna; o exclamacions com la que clou un dels poemes dedicats a la literàriament prestigiada ciutat de Gandia en el *Mural del País Valencià*: «Per tu, ciutat, encara crema el sucre», on el sucre cremat, en l'univers imaginari d'Estellés, remet a la metamorfosi crepitant dels palaus de cristall en un líquid melat i aromàtic que flueix càlid —però, alerta, sense un excés crematori que el desgracia, com en el cas del pimentó torrat— talment com un riu de plaer que perdura en el tast.